

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 fior., pe siése luni 2 fior. 25 cr., pe trei luni 1 fior., 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei) si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti.

Anuntiu de prenumeratiune

la

AMICULU SCÓLEI.

pe anulu IV. 1863.

S'apropia tempulu in care se implinescu trei ani de candu apare acestu diaru scolasticu, si cu ajutorulu cerului va incepe alu patrulea anu alu vietii sale. Elu crede, ca in grelele impregiurari in cari s'a aflatu din inceputu, a luptatu o lupta onorifica, a nutritu si a esprimitu sentimentele cele mai vii de intielegere, unire si a-deverata fratietate, s'a silitu din tóte poterile se multiemésca pe o. publicu, s'a silitu se corespunda, pe catu e posibilu, inaltului scopu, ce si-l'a prefiptu, si care-lu are si trebuie se-lu aiba unu diaru destinat u a instrúa, a respandí cultur'a, lumin'a si sciintiele ce forméza anem'a si facu pe omu.

Inaintarea invetiamentului, cultur'a si educatiunea poporului suntu astadi cestiunea prima la tóte popórale venite la cusciintila de sene. Chiar' si popórale care se afla pe unu gradu inaltu de cultura si invetiamentu, astadi au inceputu cu o energia si mai mare a luminá si-a educá mas'a poporului. Barbatii cei mai ilustru se lupta si se sbuciuma pentru acést'a. Catu n'avemu noi d'a face pentru poporulu nostru, si déca nu vomu incepe, nu vomu lucrá din tóta anem'a, din totu cugetulu si din totu sufletulu, candu vomu ajunge la unu rezultatu óre-care favaritoru?

Cestiunea inveciamentului, culturii si educatiunii poporului e grava, si tempulu cere imperiosu resolvarea ei. La acést'a inse se ceru se colucre bracia mai multe si dibace. Noi suntemu in placut'a pusetiune a anuntia ca personalulu redactiunei acestei foi a crescutu prin mai multi colucuratori, barbati de capacitate deobligati a lucrá continuu, acaroru pretiuite nume le vom face cunoscutu onor. publicu cu alta ocaziune, si ca prin urmare gréu'a nóstra opera inceputa se va continuá in 1863 cu poteru nóue; totu odata incunosctiamu ca editur'a fóiei este in pusetiune a dá pe viitoru onorare cuvenite la toti carii voru concurge cu lucrari mai insemnate: sunt dreptu aceea invitati si rogati toti inteligintii nostri de acésta specialitate a ne dá concursulu DDloru si aceea carii voiescu a intrá in numerulu colaborantiloru ordinari a se pune in intielegere cu redactiunea in timpulu celu mai scurtu.

Invitamu deci la prenumeratiune pe anulu 1863 si speramu o spriginire caldurósa.

Fóia nóstra pe anulu 1863 va esi totu in acel'asi modu si formatu cá pan' acumu, si cu acel'asi pretiu, adeca pentru cei din afora: Pe unu anu intregu 4 fi.; pe o diumetate de anu 2 fi. 25 cr.; pe unu patraru de anu 1 fi. 25 cr. Prenumeratiunea se pote face pela dd. corespondenti, la tóte librariile precumu si la toti aceia cari tragu carti de vindiare din librari'a d. S. Filtsch. — Éra pentru Sibiiu pe anu 3 fi. 40 cr.; pe 1/2 anu 1 fi. 95 cr., si pe 1/4 anu 1 fi. 10 cr. — Pentru tieri straine pe anu 30 piastri, pe 1/2 16 piastri. Abonamentulu se póte face in Romania la Socek et Comp., libreriu in Bucuresci. — Pentru colectanti dela 15 esemplare se da unulu rabatu. — Rogamu pe doritori a se grabí cu prenumeratiunea cá se nepotemu orientá cu cu tiparirea esemplareloru.

Depe anulu 1862 se mai afla inca esemplare complete brosiurate cu pretiulu de 4 fi. v. a.

Responsu

la scrisóri'a Domnului canonicu Cipariu

publicata in foisiór'a CONCORDIEI Nr. 89—133. *)

La 8. Novembre a c, D. canonicu Cipariu (speru că nu voi fi acusat de divulgarea secretului scrisóri-
loru) pre de o parte me onoréza cu o scrisoria in
care indata la inceputu 'mi tramite „multiamite pre-
frumóse din partea tuturor pentru „Independinti'a
constitucionala a Transilvaniei“, éra de alta
parte, totu la 8. Novembre, adreséza onorabilei Redac-
tioni a Concordiei, o scrisória care, de si trece
preste terminii unei adeverate critice, me imple de
bucuria, vedindu că incepemu a ne deprinde cu critic'a
literaria.

La inceputu eram se nu respondiú nimica, parte
din profundulu respectu ce portu catra veteranulu li-
teraturei nóstre, pre care eu m'am deprinsu a-lu con-
siderá că pre unu profesoru alu meu; parte, pentru că
'mi lipsesce si timpul si placerea de a face polemice;
timpulu, fiindu ocupatu preste mesura cu multe si grele
lucrári; placerea inca 'mi lipsesce, dovada că mai
nici o data nu am polemizatu. Cu tóte acestea, atatu
reputatiunea cea meritata a D-lui Cipariu, betranu
venerabilu si plinu de invetiatura, catu si mai vertosu,
órecare insinuatiuni ce binevoesce a-mi gratificá catra
fiutulu scrisóriei sale, insinuatiuni care me voiú feri
de a le calificá, me determinara a luá condeiulu
in mâna.

Voiú cercá se nu fiu cu multu mai lungu de catu
D. Cipariu, dar speru, ceva mai dreptu decatu autorulu
scrisóriei din Blasiu.

E de prisosu a mai incredintiá pre D. Cipariu,
că aici in Romania, nu se dau comande de ortografia,
si candu s'au datu, precumu am atinsu in „Tesauru“, si
póte s'aru mai dá, s'aru dá indesiertu; fiindu-cá, necumu
ordini ortografice, dar din nenorocire nici alte ordini
cu multu mai intemeiate, nu se ieau aici toldeuna
seriosu. Ast'a póte fi o scadere a nóstra, dar in fine
este fapta. Nu voiú insa a me indoí că pre la Ternavi
se va fi auditu de nu sciu ce comande de asemine

*) Cam intardiatu din caus'a greutatei de a-mi procurá óre-
care opere ale D-lui Cipariu. — Diarile care au reproduu
scrisóri'a D-lui Cipariu, si anume Fóia pentru minte
inima etc., si Amiculu Scólei, cu onóre sunt rugate
a-mi face dreptate publicându si acestu Responsu.

naturá, si, acumu dupa cele petrecute la adunarea din
Brasiovu, nici cá me miru de locu că asemine aud íri
voru fi implutu de bucuria, precumu asigura D. Cipariu,
inimele multoru filologi de pre malurile Ternaviloru si
ale altoru ape. Atátu paru a fi de petrunsi filologii
nostri de acolo de necesitatea libertatii in sciintia!

Asemine este de prisosu pentru celu ce a cetitu
cu luare aminte aceea ce am scrisu eu, e de prisosu
dicu a însemná că D. Cipariu 'mi face destula nedreptate
cându se erige in aperiatoriulu Asociatiunei in contra
mea cá in contra orecarui inimicu alu Asociatiunei. D. Cipariu
nu avea de a aperi Asociatiunea in contra mea, pentrucá eu,
in „Tesauru“ pag. 95, dupa ce aretu propunerea ortogra-
fica infaçisziata Adunarei, nu dicu că adunarea ar fi
priimitu acea propunere, ci cumcá, in primulú ei entu-
siasmu filologicu, érá pre aci se o adópte per
acclamationem; mai adaugându că, din norocire,
bunulu simtiu alu Adunarei (dar nu alu famosiloru
literati) moderá încátu-va propunerea primitiva.
Spuna-mi dreptu D. Cipariu, óre n'am dísu mái puçinu
decum este adevéru! Pentru ce dar D. Cipariu face
atát'a vorba, insinuându cetitoriloru, că si cumu eu
asiu fi ccombatutu Adunarea, si nu propunerea cea mo-
derata încátu-va de Adunare, si puteam se adaogu
moderata, spre nu puçinulu necazu alu unoru filologi,
despre carii, se spunemu adevéru, e cunoscutu că
sunt mai intoleranti decátu unu omorezu si decátu unu
Papa. Apoi chiaru se fi priimitu adunarea acea minunata
propunere, si eu sa fiu combatutu insusi conclusulu
adunarei: mi se pare că totu nu comiteam vreunu pecatu
de mórte. Conclusele unei adunári, fia chiaru literarie
nu suntu dogme: se potu combate. Dealtmintrea, cátu
admiru eu chiaru ide'a intemeiári acelei Asociatiuni, si
viitoriulu ei cátu 'lu vediu eu de mare si de stralucitu,
am aretatu intr'unn articlu specialu, publicatu in „Tesauru“
pag. 75., încátu dupa publicarea acelu articlu, numai
de unu lucru me temeam, nu cumva se-mi dica cineva,
că a vorbitu mai multu Ardélianulu decátu Ro-
mânulu. Si dupa puterile mele voiú cercá a dá
dovada că admirarea si interesulu ce portu catra acea
Asotatiune, nu e numai speculativu (adeca abstractu).

Dar scopulu scrisóriei D-lui Cipariu este, a aperi,
nu atátu adunarea Asociatiunei (care bine scie D-lui
că nu eu suntu acelu care pote se o atace); cátu orto-
grafi'a sea, care, i se pare D-lui Cipariu, că la 1862 in
„Tesauru“, nu o-asiu laudá, cá la 1851 in „Istori'a
Daciei Superiore“. — De si eu inca nu m'am legatu
prin juramentu de a nu disputá despre ortografia; totúsi

la acésta imputatiune a eminentelui nostru filologu, dieu! nu erám se mai respundiu, déca nu me incredintiam eu din chiaru discursulu D-lui Cipariu rostitu in adunarea dela Brasiovu, cá, Dumnealui T. Cipariu, „a juratu cá nu va se-si mai apere principia-le si sistem'a iucontra nimeruia“. Vedienda eu deci, cumu generosulu veteranu alu filologiei nóstre mi fecú onórea de a-si fránge juramentulu spre a me puté combate, am crediutu cá ar fi chiaru unu mancu de buna-cuviintia din partemi, a-i respunde numai prin tacere.

En se vedemu dar ce am dísu la 1851, si ce dícu la 1862, despre lucrárele de limba ale D-lui Cipariu? Am dísu la 1851 in Istoria, cá: ortografi'a D-lui Cipariu este dintre cele mai bune câte s'au publicatu pen' acumu. Ce dícu in „Tesauru“? La pag. 88, dícu cá: de 80 de ani incóce s'au publicatu patru gramatice despre care s'ar puté díce cá au facutu epoca in istori'a limbbei románe. Cea de antáiu de Klein si Sinkai (1780); a dou'a (ortografi'a) de P. Maior (1825); a treia Tentamen Criticum (1840); a patra, **Gramatic'a D-lui Cipariu de curendu tiparita la Blasiu**. Éta cele díse in „Tesauru“! unde este contradicerea intre cele ce am dísu la 1851, si cele ce dícu la 1862?!

Dar D. Cipariu e superatu pre mine cá-ci am pusu Tentamen Criticum inaintea Gramaticei Dsale? Respundu cá asia cerea ordinea cronologica: anulu 1840 este cu 14 ani pare ni-se inainte de 1854. Dar Achatistele mele, dar Orologiele mele? intréba D. Cipariu. Respundu cá vorbiam de Gramatice si alte lucrári de limba, nu de Acaliste si de Claslove. Insusi D. Cipariu, in discursulu rostitu la adunarea din Brasiovu, díce cá fruptulu cercetárilor sale sunt operele publicate asupra limbbei romasesci si **mai antáiu Principia-le** de limba si scriptura publicate in **Organu** la anii 1847 si 1848. Pre urma acestoru, díce D. Cipariu, au urmatu Elementele de limb'a Romana. Éta dar cá si Principia-le sunt publicate in urma Tentamelui si chiaru si in urma ortografiiei din Magazinulu Istoricu. Ne luámu dar voia a intrebá pre D. Cipariu cu dá'a opereloru si cu discursulu Dsale a mána: unde e anachronismulu ce ni se imputa? Lasamu a díce cá cei pricepetori de asemine materie, indata ce asémenea legile suneteloru cuprinse in Gramatic'a Dlui Cipariu, la 1854-5, cu cele puse in Tentamen la 1840 (adeca cu 14 ani inainte), observa cá autorulu Grama-

ticei dela 1854, a scrisu in urma autorului Tentamelui Criticu dela 1840. Noi inasa, de parte de a imputá laudámu pre D. Cipariu cá s'a folositu cátu s'a pututu de toti cei de mai nainte scriitori: acésta e legea progresului in sciintia.

Tóte acestea bine le scieá D. Cipariu, dar D-lui se mai mira de unu lucru: ca-ci „Tesaurulu“, la 1862, nu scrie cu ortografi'a Istoriei Daciei Superióre dela 1851? — Constatu inainte de tóte cá ortografi'a Istoriei Daciei Superióre, precumu prè-bine a observatu D. Cipariu, intru adevèru nu este ortografi'a Dlui Cipariu; si apoi, respundu cá eu unulu, precumu am dísu si in Tesauru, dupa o esperintia si unu studiu de limba, facutu (pre cátu am pututu) in 12 ani in tóte tierile romane, m'am incredintiatu ca acea ortografi'a nu este mai puçinu periculósa decátu ortografi'a Dlui Cipariu, pentru firésc'a cultura a limbbei si a literaturii ramane: periculósa mai cu deosebire pentru Transilvania unde cultur'a limbbei de vreunu deceniu incóce a apucatu, din nenorocire, pre unu drumu de totului totu falsu. Ortografii, dupa mine, nu santu infalibili cá Papa dela Roma. A se indreptá cineva, dupa mine nu se chiama a fi inconsecinte, precumu a se inderetnici nu e virtute. Insusi D. Cipariu, dar, insusi Dumnealui odinióra scriea quine, a stadi scrie cine; odinióra schimbare, astadi scaimbare, alta data epure, astadi liepure, scl; si eu dícu cá bine face D. Cipari cá'si scaimba, ortografi'a cu timpulu, chiaru si cu periculu de a gresi, cá-ci, este sciutu, cá retcindu se afla adevèrulu; me intrebú numai: pentru ce santu eu óre inconsequenti, si D. Cipariu ba?

Au póte D. Cipariu vede contradicere, intre votulu ce emisesem la 1851, de a vedé odata o ortografi'a stabiliata de o societate erudita, si intre cele ce dícu acumu in Tesauru? — Ceea ce am dísu la 1851, dícu si astadi; numai bine se se iee aminte ca precumu la 1851 am intielesu o societate de ómeni speciali, éra nu o societate atátu de larga cá cea din Transilvania alu carei scopu, dupa mine, este cu multu mai sublimu decátu a votá ortografi'a; si precumu la 1851 am intielesu o societate compusa de literati din tóte partile románe, éra nu numai din Ardeleni, au Moldoveni, au Munteni: de aseminea intielegu si acumu; crediéndu cá ar fi tristu cându o ortografi'a ar purtá semnele provincialismului; ar fi periculosu cându asemine ortografi'a ar veni, exclusivu, din partea literatiloru unei provincie unde, din nenorocire, de abia este incertatu a vorbí si a scrie romanesce. Apoi, precumu

astadi nu recunosc nici unei societăți, fia vercātu de erudita, dreptulu de a impune ortografie, fia macar într'unu modu indirectu: de aseminea asiu li combatutu, si pôte in fervórea aniloru mei de atunci, inca mai vertosu decâtu astadi, verce tirania in republic'a literaria. O societate literaria are dreptulu de a propune, nu de a impune ortografie, pēna si prin brachium quasi saeculare alu guvernului, precumu se face in Transilvania, ce e dreptu, numai recomandându!!! -- Unde e, intrebū eu acumū, contradicērea mea, inconsecinti'a mea?

Ei! dar nu asta este crim'a mea. D. Cipariu pare a fi superatu pre mine, pentru ce eu care la 1851 m'am marginitu a-i laudá ortografi'a, astadi la 1862 mi am permisū pēna a o si criticá! Éta peccatulu meu! Am comisu eu óre iutru adevēru o inconsecinti'a? Se vedēmu. La 1851, cá si la 1862, am laudatu ortografi'a Dlui Cipariu, numerându-o atunci, cá si astadi, între cele mai bune câte au esitu pēn'acumu. Dar' laudele ce i-am impartitu, dupa dreptate, atunci si acumū, me impēdecá óre de a vedé si a constatá si scaderile ortografiei Dsale? Am laudatu inca si mai multu, atunci cá si acumū, opulu celu clasicu si originalu, Tentamen Criticum, dar acést'a nu m'a impēdecatu de a díce cá a priimí ortografi'a Tentamelui, ar însemná a impēdecá latirea cultūrei. Asiá este am laudatu intru cele de laudatu si Tentemele Criticu si lucrările de limba ale Dlui Cipariu, dar totdeodata am dísu cá se se ferésca Românií si de ortografi'a dela Blasiu si de aceea a Tentamelui, pentrucá si un'a si alt'a suntū impēdacadórie cultūrei. Si anume, vorbindu despre D. Cipariu, dapa ce am atinsu cátu sunt de grele si cátu de importante studiele istorice si monumentale ce face Dumnealui de atáta tīmpu si cu atátu de frumóse rezultate, asupra limbei nóstre; dupa ce, de alta parte, am denegatu originalitatea ortografiei Dsale, dicēndu ca intru adevēru nu e a Dsale ci a lui P. Maior, numai cátu D. Cipariu omite semnele betranului Maior; apoi, am adaosu cá, ortografi'a D. Cipariu, intru cátu e a Dsale, câte odata e prē-monumentale, alta data prē-etimologica, dar fāra se ajunga vreodata cu consecinti'a etimologica pre autorulu Tentamelui criticu. si am avutu dreptate, dicēndu acést'a. Intru adevēru, D. Cipariu scrie astadi (nu si altadata) copili in locu de copii, si totusi copili-i in locu de copili-li, si totusi mam'a in locu de mama-la. Unde e aici consecinti'a etimologica? se intielege cá consecinti'a si nevrēndu l'ar duce dreptu la Tentamele Criticu. —

In cátu pentru omiterea semneloru, am dísu cá a omite semnele, eu din partēmi, m'am incredintiatu din esperientia cá, însemnéza nu numai a ingreuiá fórtē cetirea, dar' aceea ce este mai multu, însemnéza a sacrificá partea fonetica a limbei, elementulu celu mai importantu, celu mai distinctivu alu limbei nóstre, ca-ci nici un'a din limbele romanice nu se bucura de atáta varietate de sunete cá limb'a romana, o varietate frumósa care ortografulu romanu, nu pôte, nu-i este ertatu a o trece cu vedērea. A reduce tóte aceste sunete la regule fixe, este greu si mai cu neputintia; si chiaru cându s'ar' puté, invētiarea atátoru regule, ar fi o greutate filologica, celu puçiuu nefolósitoria celei mai mari pārti a publiculu cetitoriu. Éta ce am dísu in „Tesauru“. Ce a respunsu D. Cipariu la acést'a critica, pre cátu de scurta pre atátu de obiectiva si nici de cumu personale? Nimicu alta decâtu cá aceste pucine cuvinte aru resturná tóta sistem'a ortografiei Dsale? Si intru adevēru cá asiá este. Ca-ci, cele ce mai adaoge Dumnealui, dupa mine, nu suntū argumente. A calificá, cumu face Dumnealui, semnele fonetice, de zale legate de piciorulu unoru etc., acestea sunt des mots d'esprit in care pôte se escela D. Cipariu, dar prin care nu probéza nimicu. A spune cá Dumnealui a tratatu regulele fonetice, spre a-i puté fi cetite scrierile, in 80 de pagine, marturisindu cá acelea regule inca totu au remasu nedepline, însemnéza a probá cele ce am dísu eu; pentrucá publiculu celu mare, care de si cetesce bucurosū dar nu se ocupa cu filologi'a, nu are nici tīmpu nici placere de a invētiá de rostu 80 (optu-diece) de pagine de regule fonetice, inspeimentadórie de grele, si totusi inca si acestea nedepline, spre a puté ceti dupa ortografi'a Dsale, ortografia care, dupa D. Odobescu, mai are si inconvenientulu de a nu se puté scrie dupa ea numele autorulu ei insusi. Am dísu si dícu cá in Transilvania de unu tīmpu incóce, afara de puçine exceptiuni, se scrie destulu de reu: vin'a, in parte, este chiaru a literatiloru de acolo, dintre care eu celu din urma, si D. Cipariu celu mai de frunte, purtāmu vin'a cea mai mare. Spre dovada se se consulte limb'a eruditeloru opere ale Dlui Cipariu, si mai alesu Istoria mea publicata in Viena, ale carei multe si enorme gresieli de limba, astadi, dupa 12 ani, eu celu de antaiū le recunoscū. Se ne cunóscēmu cu totii retēcirile, si se ne indreptāmu. Nu este tíera unde se se simtia mai multu si mai urgentu decâtu in Transilvania, lips'a unei ortografii cátu s'ar' puté mai simple si mai fonetice, si a unei Gramatice cátu s'ar

puté mai facile, adeca mai Române, chiaru pentrucă mintea cea facile a Românilor de acolo, e preocupata de mersul cugetării celei complicate a celor mai grele limbi din lume. Eu unulu nu am indoela că din nomen-tulu ce Români din Transilvania voru pasi si ei in vié-ti'a publica a statului, natur'a si necesitatea impregiurari-lor in sesi i va silí a lasá pedantismulu la o parte, la o parte aristocratismulu in limba, si a vorbí si a scrie cumu vorbesce lumea Româna. Daca literatii au drep-tulu si datorinti'a de a cultivá limb'a dupa principiile asiediate de poporu in cursu de seculi, apoi ei n'au dreptulu de a loví in aceste principie, de a modificá limb'a, de a o schimonesí, de a o scaimbá. Altmin-trea, Români din alte parti voru fi siliti a ne traduce in romanesc, precumu erá se traduca unu Romanu de aici unu discursu literariu tienutu la Brasiovu, discursu plinu de multe frumóse si inalte idei, dar, ce folosu, cá lumea româna nu-lu intielegea, pretindendu ca ar fi mai curiosu scrisu decâtu Catechismulu lui Vito Pilutio.

Tóte câte am dísu pên' acumu, puteam se le lasu si nedíse, fára vreo scadere pentru mine, dar D. Cipariu a binevoitu a-si incheiá scrisóri'a cu dóue insi-nuatiuni, care, precumu am dísu nu voiu se le calificu; care, marturisescu cá nu le asceptámu dela D. Cipariu; care, in fine, daca aru fi cátsu de pucinu intemeiate, eu n'asiu mai meritá a publicá monumente istorice, cá-ci prè de multu me ocupu cu asemine lucruri cá se nu sciu macaru atáta cá fára esactitudine si fidelitate, asemine publicatiuni nu au nici o valóre.

Se vedemu in sa daca meritu imputatiunea ce-mi face D. Cipariu?

D. Cipariu me acusa cá nu asiu fi datu esacta specimine de ortografi'a Dsale. — De si cu parerea de reu, dar cauta se respingu acésta insinuatiane. Ne-esactitudine nu e nici un'a, éra daca va fi scapatu vre o neinsemnata eróre de tipariu, D. Cipariu va binevoi a cetí si Errata. — Inca si cu mai multa tarja, re-spingu dupa cumu merita, si protestezu in contra insi-nuatiunei cá ar fi puçinu esacta specimine data din Vito Pilutio. Afara de o singura eróre tipografica, multú in locu de mult, indreptata si acést'a la Errata Corrige, alta eróre nu este nici un'a; cá-ci, cu voi'a Dlui Cipariu, nu voiu mai numí eróre cá in cuventulu pementulu, computoriulu de litere, in locu de litera I, a pusu semnu de esclamaré. Asta eróre a indemnatu pre D. Cipariu de e ne defaimá in publicu? Asceptam mai multa indulgentia, mai multa incuragiare dela D. Cipariu, la o lucrare atátu de grea si de o importantia atátu de

mare, si care chiaru si in privire tipografica, este mai corecta de catu multe alte asemine cârti. In lucrári cu multu mai usióre, noi amu fostu mai indulgenti cátra D. Cipariu. Si apoi, ne ar dá voia D. Cipariu, de a-lu intrebá cu totu respectulu, daca in Analecte le Dsale, e scrisu óre cu tóta esactitudinea, nu altu ceva, dar unacar numele lui Vito Pilutio? Se mai insemnezu óre si aceea cá in Analecte insusi titlulu cârti; lui Pilutio e copiatu cu mai multe erori? Binevoiesca a alaturá D. Cipariu cartea nóstra cu a Dsale, si fia prè-siguru cá ori unde specimine a Dsale nu se potri-vesce cu a nóstra, erórea e din partea Dsale, binevo-indu a scí si aceea cá copi'a nóstra e reveduita de noi insine, nu de invetiátulu Buschmann pre care si noi avem onórea de a-lu cunósce, dar care nu scie ro-manesc. Specimine data de noi e prè-esacta; in privire lexicografica e mai interesanta, credemu noi, de-cátu cea data de D. Cipariu; dar am lasatu afara órecare linie de mai pucina importantia, si n'am mai facutu traducere cá D. Cipariu, credendu cá se póte intielege si fara traducere, precumu se intielegu buna-óra si alte óre-care scrieri moderne. Dealtmintrea e bine a insemná ca nu eu am descoperitu acésta carte, precumu nici D. Cipariu; inainte de noi amendoi, memoréza de cate-chismulu lui Vito Pilutio, D. Cogalniceanu in Istori'a sa-

Dar' Oro dida lui Nagy, dar Gramatic'a lui Maior, dar foile periodice ce se tipariá inainte de acésta cu 20 ani etc. pre cându D. Cipariu publicá articuli; ce cauta, rogu-ve, in acésta epistola scrisa in contra mea? D. Cipariu, in vairata sa eruditiune, prinde ocaziunea de pèru spre a ne vorbí de omni re scibili antiqua-ria et filologica. Eu am dísu in Tesauru cá n'am veduitu inca cartea lui Nagy, si cá n'am veduitu de multu editio princeps de Gramatic'a lui Sinkai. 'Mi pare bine cá le are D. Cipariu, si speru cá mi le va imprumulá si mie pentru unu timpu scurtu. In cátu pentru Gra-matic'a lui Maior, eu unulu, dupa órecare urme, de multu presupuneam cá se va fi gasindu, cá multe altele, in bibliotec'a Dlui Cipariu. In bune mâni se afla. Dum-nealui va face unu servitiu literaturei nóstre, daca in locu de a o analisá numai, (precumu am facutu eu cu Gramatica cea tiparita a lui Sinkai), o va publicá cátu mai curendu, nu in fragmente, ci intréga cáta va fi in manuscriptu, pentru cá se o putemu compará cu cele uai in urma publicate Gramaticé.

Cu acésta terminandu, rogu pre D. Cipariu, cá, daca, in fervórea discusiunei, voiu fi scapatu vreunu cu-ventu nepotrivotu, se binevoiesca a me ertá; éra daca

am spusu cumva vreunu neadeveru, lu rogu se nu merite nice de cumu.

D Vóstra, Domnule Redactoru, priimiti salutari si multiamita din partemi, si asigurarea celei mai distinsse consideratiuni.

Bucuresci, 25. Novembre 1862.

A. Papiu Harianu.

Despre invetiatur'a publica.

Dreptulu si folósele ei.

Astadi si paganii barbari striga: scóle!

G. Baritiu. 1838.

XI.

Instructiunea publica, privita din punctulu de vedere alu statului este o detoria pentru guvernulu si unu dreptu pentru cetatiani; dreptu si datoriu din cele mai primordiali si sante. — In adeveru ori catu de mare ar' fi silinti'a ce-si ar' dá unu individu, elu n'ar isbuti a dá, in particulariu si isolatu, copilului seu invetiatura acea, pe care i-ar poté-o dá in publicu si in comunitate cu cei alti cetatiani. Nici odata unu particulariu nu va ajunge a dispune de atate midilóce instructive, pre catu va poté dispune o comunitate. Si acést'a din caus'a midilóceloru banesci. Independinte de acést'a, sociabilitatea spre care este destinatu omulu, inca face multu. Precumu omulu nu se poté nasce, cresce si immulti de catu in societatea altoru ómeni, de asemenea elu nu se poté perfectiuná afora din societate.

Pe lenga tóte cele-alte renduele sociali, a guvernului este si datori'a distribuirii instructiunii publice intr'unu modu catu se poté mai largu si gratuitu, astu-felu in catu se se impartasiésca de dens'a tóte clasile societatii, si mai cu séma clasile nevoiasie. Ajutatu de impositulu ce trage din averea fia-carui cetatianu, suptu nume de dare publica, guvernulu se afla pusu in putintia, de a fundá universitati, academie, licee, scóle primarie si secundarie; cabinete, musee, bibliotece; poté platí profesorii ce in un'a si aceeasi clase, in un'a si aceeasi óra, predica sciinti'a la mii de copii, in mii de scóle, in mii de localitatii, intr'unu modu sistematicu, ratiunale, uniformu, privegiatu de guvernulu in numele societatii si turnatu dupa calapulu trebuintieloru ei, vocatiunii ei, midilóceloru ei si destinatei fia-carei clase de cetatiani in parte, si natiunii in genere. Dupa noi, celu

mai importante postu intr'unu statu, omulu care poté face mai multu bine séu mai multu reu, este ministrulu instructiunii publice. Nu in desierta a dísu nemuritoriulu Leibnitz: Celu ce guvernéza educatiunea, tiene in manele sele sórtea lumii. Poté-vomu insa, din cele ce amu dísu pana aici, veni la conclusiunea ca guvernulu pe lenga datori'a de a respandí si a dirige invetiatur'a publica are si dreptulu de a o monopolisá? Poté-vomu díce fora prevederea unui periclu, ca poporulu, déca are dreptulu a asteptá instructiunea lui dela mandatoriulu seu, — guvernulu, — este si datoriu a se supune asólotu, orbesce, programei puse de guvernulu in scólele publice, fara a derogá catu de pucinu? nu. Mai 'nainte de tóte, omulu este liberu; liberu din natura, liberu remane si in statu. Portiunea de volnicia personale ce o sacrifica in favórea ordinii sociale nu este pentru altu de catu spre a-si asicuré cea mai larga sfera de libertate, neaperata intru a ajunge scopulu desvoltarii si alu perfectiunarii sale. De aici urméza ca, precumu omulu are garantata dela statu autonomi'a sa personale, neviolabilitatea domiciliului seu, libertatea consciintiei, libertatea esprimerii opiniuniloru sale prin vorba si scrisu, dreptulu asociatiunii, in scurtu tóte acele postulate carii constituescu pe omu in adeverat'a lui marire, — de asemenea elu are dreptulu, are libertatea de a-si dá, síe insu-si, filoru si patronatiloru sei, instructiunea pe care ar' voi-o, fara prejudecarea, negresitu, a principiiloru religióse si natiunali ale statului din care face parte. N'ar fi despotismu mai nesuferitu, mai neiertatu, de catu atunci candu unu statu ar' refusá de a recunosce acestu dreptu. De aceea, cu dreptu cuventu, s'au dísu ca libertatea invetiaturei publice este un'a din prerogativele, un'a din cununele cele mai pretióse, cu cari unu poporu se poté mandrí. Acestu dreptu, invoidu toturu sciintieloru a se produce, inlaturéza tóte pedicele cari se opunu la respandirea lumineloru. Elu este din acele ce marescu viitoriulu natiuniloru libere, — cací numai in sinulu loru, generosu si largu in tóte privirile, cresce acésta ramure verde a pomului imunitatiloru umane. Acestu dreptu, in fine, le redica intielegerea, cací sciinti'a este instrumentulu celu mai sicuru pentru a capatá veri-ce imbanatatire sociale; si sciutu este ca natiunile, cá si individii, devinu ce-i face educatiunea; insa principiulu libertatii invetiamentului va

face tem'a unui altu capitulu. Pentru momentu, ne vomu ocupá de valórea intrinseca a invetiamentului.

Nu e de ajunsu numai cá asiediamintele ce au se respandésca luminele, se se imultiésca pe nesfirsíte, si cá nutritoriulu elementu se se cobóre pana la cea de pe urma trépta a societatii; ci mai este de nevoia cá invetiatur'a se respunda trebuintieloru si moravuriloru poporului, a carui fericire este chiasmata a o face. Mai este de trebuintia cá ea se fia in armonia cu desvóltarea in care a ajunsu natiunea, cu civilisatiunea epo-cei, caci dela invetiatura decurge in mare parte pacea veru desordinea familieloru, liniscea veru turburarile ce sfarama statele. De aici nasce, pentru statu, pentru districtu si comune, detori'a de a priveghiá asupra in-structiunii poporului, de a-i intindé mana de ajutoriu daca e de nevoia, de a o ajutá daca e in periclu.

In statele bine organizate, invetiatur'a publica e predata in comptulu statului; éra locuitorii suntu inda-torati numai de catu a-si dá copii la invetiatura. Daca e vr' o tíera care se aiba mai multa nevoia de re-spandirea si poporarisarea invetiaturei publice, apoi a-cea tíera este Romani'a, unde scótele si mai cu séma scótele satesci lipsescu mai in totale. Lips'a acésta se semte mai cu deosebire in Romani'a de peste Milcovu. Si cu tóte acestea, invetiatur'a publica este unulu din singurele midilóce ce ne potu redicá din caderea in care ne aflamu; numai ea este in stare a redestepté in noi adormitul simtiu natiunale si tocmai ea este cea mai pucinu respandita. Satele Moldoviei abíá numera vr' o siese-dieci de scótle satesci. Cele patru mii de sate ale Valachiei, abíá au vr' o cate-va sute, si aceste se dice ca mai tóte suntu pustie, nefrecintate si reu intretienute. Si apoi mai pretindemu a fi ceea ce amu mai fostu, a face ce amu mai facutu? Insa ar' trebui se scie odata ca pe Romanulu de acumu nimicu nu-lu va mai redicá de catu armele si scótlele, ce se voru face prin tóte comunele orasianesci si satesci. Acestea voru fi róu'a bine-facatória ce va cadé preste intrista-tulu pamentu alu Italiei-Dunariene si-lu va inviosíá cu fresceti'a ei cea datória de víetia.

Candu le dicemu aceste, intielegemu ca aru trebui si cetatianii a face dela sine ce potu, si se nu astepte totu dela guvernú. Nu suntemu o natiune seraca ca se asteptamu totulu dela altii. Se ne servésca de e-semplu Greci'a, unde tóte asiediamintele cele mari de in-vetiatura, suntu facute de particulari; chiaru frumosulu institutu Arsaceon, este fundatu de d. Arsaki cu gal-

beni castigati in Romania. Care romanu avutu a fa-cutu acést'a in díele nóstre?

Ori ce s'ar dice, popórele totu nu sciu pretiui dupa e-meritu, nu sciu dá invetiaturei publice importantí'a ca i cuvine. Consultandu diferitii autorii carii s'au ocupatu cu insrucciunea publica a diferiteloru popóre, cu facul-tatile fisice, intelectuale si morale ale omului, descope-rimu ca ei au venitu asupra acestui punctu la nisce conclusiuni, pe cari n'amu poté se le trecemu fora a le dá o seriósá atentiune; fara a ne identificá in multe priviri cu generósele, cu salutarele lorú pareri. — Se ne ocupamu a aprofundá cestiunea mai bine, condusi de teoriile si sperinti'a acelorú barbati straluciti ce au caruntitu pe catrede predicandu adevverulu si lumin'a.

Precumu parintii se perpetua prin fii lorú, de ase-minea si popórele reinviéza, se eterniséza prin instruc-tiune; acést'a e adeverat'a, unic'a lorú potntia de a-si dá o víetia trainica. Adevvernu vorbindu, popórele nu se continuéza de catu pentru cá deprinperile, léganulu domesticu, artile, sciintiele, interesele, afectiunile, pana si urele, devinu ereditarie, trecu din generatiune in ge-neratiune. Sfaramati, de puteti, verigele acestui lantiu de transmisiune, si, desi pe acel'asi pamentu, ómenii nu voru intardiá d'a se desbiná, natiunile voru disparé indata.

Este dar' unu lucru pre firescu ca puterea pu-blica se se ocupe de midilócele perpetuitatii si, in a-cel'-asi timpu, ale conservarii natiunii priu instructiune. Acést'a e o datoria santa, de care unu guvernú nu se póte dispensá.

Fora invetiatura publica, fara educatiune, unu statu póte avé locuitori, nu inasa si cetatianii. Ea singura i léga de patria si de guvernamentulu ei, candu este na-tiunale si adevveratulu parinte alu toturoru fora escep-tiune.

Cari suntu inasa midilócele ce ne ar' poté duce la acestu scopu? Antaiu si antaiu trebuie se marturimu ca in educatiune suntu de insemnatu dóue lucruri: educa-tiunea propriu disa, si instructiunea. Educatiunea are de sarcina a formá anim'a omului, de a face dintr'ins'a vétr'a virtutiloru publice si private. Instructiunea, lu-minandu spiritulu omului, devine alhatulu potericu alu educatiunii; prepara si usiuréza sarcin'a ei. Un'a, con-serva, indrépta si desvólta poterile corporali si spirituali ale omului, alt'a i dá principiile si cunoscintiele nece-sarie intru perfectiunarea lui.

Cea mai buna scóla a educatiunii, este focariulu domesticu. Autoritatea capulu familiei, increderea ce

inspira tinereti'a parintésca, esemplulu virtutiloru sale, predisponu pe copilu intr'unu chipu minunatu, la priimirea si pastrarea buneloru impresiuni ce voiescu a-i dá. De alta parte, se póte lasá asupra parintelui veghiarea de a desveli plecarile cele bune, si a combate pe cele rele; interesulu, amórea s'a, suntu garantiile cele mai bune ale zelului si ale intieligintiei sale.

Dupre acést'a, datoriile guvernamentului, in materi'a de educatiune, ni se paru cu deseversire simple. Ele sémena a se reduce la aceea de a nu inscrie nimicu pentru esecutarea lor, candu nu este vorb'a de a dá esemplulu buneloru moravuri si deprinderi, pe cari tinerii cetatiani trebue a le contractá in casele parintesci. Sarcin'a guvernului e mai pucinu grea, in ce s'atinge de instructiune.

(Vá urmá.)

Varietati.

Fasciór'a a siésca pe lun'a Decembre din Tesaurulu de monumente istorice cuprinde: 1. Bisselii, Michael Vallachiae Waywoda. (Batai'a cu Basta. Batai'a cu Batori si cu Moldovenii, séu mai bine cu Polonii. Mergerea la Praga. Impacarea cu Basta, si batai'a cu Sigismundu Batori. Certe cu Basta. Basta ucide pe Mihaiu, si linisceste óstea romana. Autorii citati de Bisselii. — Metrum. — Summariu Wayvodaem.) 2. Nótele redactorului asupra operi lui Bisselii. 3. Facsimile de epistol'a lui Mihaiu catra Sisigmundu regele Poloniei, data din Alba-Julia, 4. Februaru 1600, litografita intréga dupa originalu.

Cu acésta fascióra se incheia semestrulu primu. Se sprigninu mai cu caldura acésta opera insemnata!

— Togma primimu unu numeru specimenu din unu nou diaru ce va esi in Bucuresci cu inceputulu anului 1863. Noulu diaru e intitulatu: **Buciumulu** diaru politicu, literariu si comercialu. Elu va esi sub directiunea d. Cesaru Bolliacu, unu barbatu cunoscutu prè bine publicului romanu, si e destulu se-i audim numele pentru cá se scimu ce va lucrá, si se cunóscemu insemnatarea diarului ce va dirige elu. Ce este mai frumosu, diarulu ese intregu cu litere romane in formatu mare de cincí colóne, chartia, fina tiparu elegantu; peste totu ajustatu forte frumosu. Partea literara a inceputu cu unu articulu „Despre Daci.” Acestu diaru va esi d'o camdata numai de dóue ori pe septimana: Miercurea si Sambata, va tinde inse a deveni cotidianu Abonamentulu asia dara are d'a se face numái pe 6 luni. Pretiulu pe 6 luni 28 sfanti; pe 3 luni 15

sfanti; pe o luna 5 sfanti. Abonamentulu se potu trahite pe posta sub adres'a: la Administratiunea diarului Romanulu in Bucuresci.

Calindariu pe 1863!

In provedietur'a lui **S. Filtsch** in Sibiiu a esitu

AMICULU POPORULUI

Calindariu cu premiu, compusu de **D. V. ROMANU**.

Pretiulu lui impreuna cu premiulu **56 cr. noi**.

Conditiiuni favorítóre pentru revendiatori pe lenga pretiulu depusu s'au de-a dreptulu séu la posta in momentul primirei (Postnachnahme) — Scrisorile se ceru francate. — 100 esemplare din calindariulu acést'a le vom espedá numai cu 38 fi., 50 esemplare cu 20 fi., 25 esemplare cu 11 fi., 10 esemplare cu 4 fi. 50 cr.

E bine cunoscutu onoratului publicu romanu, ca acestu calendaru s'a nevoitu s' aduca totu de un'a cunoscintiele cele mai de lipsa pentru poporulu romanu. Acést'a crede a fi facutu in cei doi ani precedenti a vietii sale, si de dovéda i sierbesce caldurós'a primire ce a avut'o. Astu-felu crede cá face si in anulu alu treilea alu vietii sale. Si pentru cá publiculu se-si faca o idea despre conosciintiele ce se cuprindu in elu, noi vom dá unu scurtu conspectu a invetiaturilor cuprinse in elu: 1. Continuare din istori'a Ardealului cu privire la romani, periodulu III. an. 905—1526; o partia insemnata acésta din istori'a nóstra in care s'a nascutu cobagi'a; 2. Invetiaturi pentru romanii tierani dela unu amploiatu zelosu romanu, intru adevveru invetiaturi fórte frumose si prè adevverate, ce merita se fia invetiate de rostu; 3. Se iubesci si se onori satulu teu, lectura de petrecere; 4. Gunoiulu, cumu au adeca plugarii se folosésca gunoiulu pentru cá se ingrasie pamenturile se produca fructe intreite, o invetiatura demna d'a fi studiata si aplicata de totu plugarulu; 5. Istori'a lui Harvei fabricantu de manusi, lectura de pretrecere.

Poesii: 1. Omulu frumosu, de A. Muresianu; 2. Ce n'avemu, de H. Grandea; 3. Catu-i de frumós'a de G. Sionu; 4. Bogatulu si seraculu de B. Alecsandri; 5. Dialogu intre Pista ungurulu si Ioanu romanulu. Din statistica Ardealului. — Diaru de venite si spese (chieltueli).

In urma este unu catalogu ordinatu in modu scientificu de carti romanesci, ce se potu trage prin librari'a d. S. Filtsch din Sabiiu.

Totu d'odata facemu cunoscutu ca espeditiunea acustui diaru primesce prenumeratiuni la tóte diarele ce esu in Principatele unite, precumu: **Romanulu, Buciumulu, Tesaurulu, Natura** etc.